

A KÖZÉPISKOLA TANTERVEI. *

Hallana csak a tanuló mindig igazat az iskolában, úgy, mint a családi élet dolgaiban, otthon, hallani megszokott; amaz egyszerűséggel, mely a gyermeki értelemben hat s őt is, az élet compromissumait még nem ismerő hevével és csökönösségével igazmondásra kényszeríti; értene csak hozzá az iskola, hogy a gyermek ismeretkörét éppen azzal a tétovát, a féligazságok rendszerét nem ismerő móddal tágítsa, mint a hogy a gyermek, játékaik körében, ismerni megtanul; volna csak meg a tanítók eljárásában az a tiszta felfogás, mely életben, tudományban egyként az igazat jellemzi: mennyivel erősb volna közöttünk az egyetértés, mennyivel szilárdabb a közélet!

Azonban hogyan várjunk tiszta, célravágó eljárást a tanítótól; hogyan várjuk az az igazság egyszerűségét a tanítástól, midőn az iskolának életet adó tanterv ellenmondásokkal, féligazságokkal, tétovával, homályossággal van tele. A tanterv, az iskola sava; és ha a só megízeltlenül, mint az evangelium mondja, mivel szózatassék meg?

Ám vegyük kezünkbe: „A gymnasiumi tanítás tervét“ s lássuk meg nincse igazam, mikor a tantervet tétovázónak, hományosnak, ellenmondónak nyilvánítom. Maga az egész mű három fő részből áll: A tantervből, az általános és a részletes utasításokból. Dolgunk lesz mind a hárommal. Most lépünk a munka kellő közepébe, nyissuk föl a tanterv hivatását, irányát, szellemét magyarázó általános utasítást. A tanterv magában véve csontváz; az általános utasítás tölti ki testtel, az élet színével.

Az általános utasítás és pedig mindkét formában, a mint 1880-ban s 1887-ben megjelent ekként mutatja be magát. Az 1880. 16179. számú rendelet így hangzik:

„A tantervi módosításoknak, melyek czélszerű és pontos fogantatásására a tanártestületek buzgalmát felhívom, nem felada-

* Lásd a M. Philos. Szemle ez évi 2-ik számát.

tuk a fennálló tanulmányi rendnek gyökeres átalakítása. Megőrizve a gymnasialis oktatás jellegét, mely egy nemes, általános műveltség alapján, főleg a tudományos előkészületet veszi célba; nem bővítve, de meg sem szorítva az ismeretek körét, melyek eddigelé más államok példájára honi intézeteinkben is tért foglalnak, egyenkint a tanítás helyesebb módjainak meghonosítását akarják elősegíteni.“

Az 1887-ki 8619. sz. rendelettel kiadott pedig így hangzik:

A tantervnek és a felvilágosításra szolgáló utasításoknak nem lehetett feladatuk a fennálló tanulmányi rendnek gyökeres átalakítása. Középiskolai törvényünk, megőrizve a gymnasiumi oktatás jellegét, mely, egy nemes általános műveltség alapján, főleg a tudományos előkészületet veszi célba, nem bővítette, de meg sem szorította az ismeretek körét, melyek eddigelé, más államok példájára, hazai intézeteinkben is tért foglalnak. Ily értelemben a tanterv s különösen az utasítások egyedül arra törekzenek, hogy a tanítás menetének megállapításával az oktatás helyesebb módjainak meghonosítását elősegítsék.“

Azért jegyeztem föl mind a két szöveget, hogy rámutassak néhány tanulságos eltérésükre. Tudnivaló, hogy a két utasítás kelte közt eltölt hat évbe, annak is kellő közepébe esik a középiskolai törvény meghozatala, 1883-ba. Egészen természetesnek látszik tehát, hogy az idén kelt utasítás már a törvény nevében beszél, a törvényről mondja azt, hogy „megőrizte a gymnasiumi oktatás jellegét“ „nem bővítette, de meg sem szorította az ismeretek körét;“ egyébként pedig úgy az idej utasítás, mint a hat évvel ezelőtti, a tantervnek, meg az utasításoknak azt a célját vallja, hogy: „honosítsák meg“ az oktatás helyesebb módjait, azokat a módjait tudnillik, melyeket e könyvben találnak meg a tanárok, s a mely módoknak czélszerű, pontos fogantatására a tanártestületek buzgalma egyenesen föl van hívva. Így mondja azt a hat évvel korábban, a törvény előtti időben kelt szöveg.

Mindenesetre feltűnő, hogy az utasítás, a tanterv és módjai czélszerű és pontos fogantatására, akkor esik ki a szövegből, mikor a törvény már készen van, mikor a törvény mindenkit kötelező ereje még inkább utalhatott vala az e tantervben foglaltaknak pontos fogantatására. Lejebb pedig az általános utasítás így szól: „A tanári módszeres értekezleteknek jut a feladat, az általános tanterv szellemében, az eljárás módjait meghatározni: ez értekezletek számára mintegy megadni az alapot, a kiindulópontot; erre kívánnak szolgálni a következő utbaigazító megjegyzések is, midőn egyrészt a tanszakok iskolaszerű tárgyalásának céljait megvilágítják, más-

részt némely általánosan elfogadott methodikus elvek tudatát ébren tartják.“

E tanári értekezleteknek a tanterv és módszerek dolgában önállóságát még erősebben kiemeli ez a pont: „A tanári kar egyértelmű munkásságára számot tart az iskola; ha nem tud minden egyes nemes önmegtagadással meghajolni az összeség határozatai előtt, meg nem valósulhat a tananyag megfelelő és életrevaló szervezése;“ — valamint negative az a másik pont: „Az országos általános tervtől csupán az irányadó szempontok, az elérendő czélok kijelölése várható!“

Mind ez idézetekből kellően kiviláglik, hogy az idén megjelent tantervi általános utasítás e két pont közt ingadozik: A központi legfőbb tanhatóság mérvadó tekintélyének érvényre emelése s a „különböző intézetek helyi viszonyai s a tanártestületek egyéni felfogása közt.“ A fent idézett passusok legalább arra mutatnak, hogy miként az idei általános utasítás, a feladat megjelölésének szövegéből, kiejtette a tantervi módosítások foganatosításának fontos követelményét; lépten-nyomon a tanári értekezletek fontosságára, az egyesnek a többség határozatai előtt való meghajlására, a különböző helyi viszonyok, egyéni felfogások jogosultságára utal; oly jellemző vonások, melyek az iskolai élet tág körü autonómiáját látszanának megkövetelni.

Azt hiszem mégis tulságos bizakodás volna azt a jogot vindicálni az egyes tanári értekezleteknek, a tanárok felfogásának, melyet ez idézetekből kiolvashatnánk; tulságos bizakodás volna a középiskolák autonómiáját oly mérvben szembeállítani a központi legfőbb tanhatóság rendelkezésével, mint az utasításokból következtetni lehetne.

Egy pont, az 1883. középiskolai törvénynek az a paragraphusa, mely az állami tanterv kötelező használatát szabja meg, azokban az addig autonom joggal bírt iskolákban, melyek államsegélyt kérvén s kapván, államsegélyük meghaladja azt az összeget, melylyel maga, az eddigi fenntartó közeg járul az iskola költségei fedezéséhez, eldönti a vitát. Tudnivaló dolog, hogy ez állami gymn. tanterv nem más, hanem épen az 1887. évi 8619-ki, melylyel foglalkozunk; ha pedig így van, szükségkép összeszorul a prespektiva, melyet a fenti idézet nyomán az iskolák önhatóságára nézve nyertünk, sőt okvetlen arra kell következtetnünk, hogy a központi legfőbb tanhatóság és közegeinek, valamint kezünk alatti tantervének befolyása döntőbb, mint a helyi viszonyok, az egyéni felfogások, a tanári értekezletek s azok határozatai. Be is ismeri, minden habozás nélkül mindenki, a kinek valaha módjában volt az iskolai köz-

igazgatással érintkezésbe jönni, hogy tanterv, tanmenet, tanmódszer dolgában egyedül a hivatalos administratio a mérvadó, s hogy mellette a tanárok egyéni felfogásának, vagy módszeres értekezleteinek a „nemes önmegtágadás“ szerepe jut, mint ezt utasításunk oly jellemzően mondja, hogy e tantervre és utasításaira oly áhítatos kegyelettel történik, a tanári értekezletek academica discussióiban hivatkozás, mint a hívők közt a szentírásra.

A tanárok rég rájöttek már arra, a mit az olvasó e fejtegetésből meggyőzően észrevesz, hogy általános utasításunk az egyszerű illetékeségi kérdésben nincs magával tisztában s következőkép a helyzet, melyet teremtett tele van zürzavarral. Ott fönt, az országos központi legfőbb tanhatóság élén álló férfiak, hivatkozva az utasításoknak az intézetek önállóságát oly erősen kiemelő pontjaira joggal megvárják, hogy induljon meg hát valahára az a tevékeny élet, melyet a társadalmi szabad erők működése rendszeren szülni szokott; ott lent, a tanügyi administratio lépcsőin szorosán megkövetelik, hogy az elő irtak „be“ legyenek tartva. Természetes aztán, hogy az a hatóság győzedelmeskedik, a melyik a gyakorlatot közvetlenül intézi s előáll az az állapot, melytől pedig az általános utasítás félni tanított, mikor irta, hogy „kétségkívül csakis káros kísérlet volna parancs után járó egyöntetűsége kényszeríteni a tanárok eljárását.“ Az egyöntetűség, az utasítás kegyes biztatásai daczára megvan; de ha megvan, mért nem adott hozzá a legfőbb tanhatóság oly magyarázatot, mely kerekeinek szabályos egymásba vágását kézzelfoghatólag kimutatná. A mostani tanszervezet ahhoz a complicált géphez hasonlít, melynek kerekeit, az önhatóság, a szabadmozgás álérdekéből rosszul csavarták le s mégis azt kívánják ők, hogy biztosan egybevágoan működjék.

Nos! épen ez az az ingadozás és bizonytalanság, melylyel jelen tantervünket és utasításait vádoltam. Kiadja az „Utasításokat“ s felejtvé a szónak értelmét, czimén holdvilágszerű akademikus értekezéseket közöl. Egyelőre nincs másról szó, csupán arról, hogy a tanterv félt akarni; hiányzott az, a mit a francziák a courage de l'opinionnak, a vélemény bátorságának hívtak. Hát akkor, országos főhatóság létére minek fog: „Utasítások“ adásába; mért mond olyan se hideg, se meleg dolgokat, hogy az utasítás csak „felvilágosításra“ „ébredtartsra“ való. Dehogy arravaló. Az utasításnak az volna a feladata, hogy megmondja, hogy a tanterv csonvázat így és ekként kell alkalmazni, s nem pötyögős fejtegetésekbe bocsátkozni a tanári értekezletek kiváló fontosságáról. A

sapere aude ellen vétkezett ez utasítás, s vétke meg is boszulta már magát azokban a módosításokban, melyeken a tanterv, rövid hét év alatt, annyiszor átment.

Tudni merj! igen, az szükséges első sorban a közművelődés legfontosabb intézményének a középiskolának szervezésére. Ma még, a középiskola szervezetlensége, akarom mondani a mienkhez hasonló ingadozása az élő sebe, az iskolai intézményeknek. Bő adalékokkal fogok szolgálni hozzá. — S viszont helyes, minden tévót kizáró felfogása lesz kulcsa a többi iskolai intézmények berendezésének is. Soha se felejtjük azonban, hogy e helyes szervezés titka a tanterv megalkotásában van, azért szükséges minden e nemű alkotásnak kiváló figyelemre méltatása, kivált egy oly tantervnek mely országos minta gyanánt kíván szolgálni.

Nekem úgy tetszik, hogy nem is a bátorság hiányzott tantervünk s utasításaink szerzőinek, mint inkább a tudás, a vélemény biztonsága. Ez utóbbi hatalom nélkül is, következetes és így imperatív; imperatív a természetében rejlő érvek, a logika erejénél fogva. Hát ha a hatalommal ogika egyesül! Nem látott még a tanügy oly vaskövetkezetességet, mely ekkor előállt.

Hogy e tantervben s utasításaiban hiányzik a logika következetesége és tisztasága lássa meg az olvasó maga. Az általános utasítások 16-ik lapjáról ide írom a következő, a „legsükségesebb“ szavával bevezetett részt:

„Legszükségesebb a közös egyetértés, mindenesetre, abban a felfogásban, hogy a középiskola az egyes tanulmányokat nem szakszerű elszigeteltségükben, hanem kapcsolatos összhangzó együttességben kívánja alkalmazni a tudományos előkészítésre, az általános műveltség megalapítására és mind ennek végső céljára, a nemes erkölcsű jellemesség fejlesztésére. A köznevelés feladatával, a gymnasialis fokon, főleg pedig az alsóbb osztályokban, a tanításnak tisztán a tudományosak szerint megosztó módja meg nem fér. Ez utóbbi csak ott alkalmazható sikeresen, hol már kellő tudományos érdekre lehet számítani, hol a képzett, tudatos értelem; a különvált szálakat saját céljaihoz képest helyes módon már egybe tudja szőni: a gymnasium tanítványában amaz érdeknek még csak gyenge csirái ébrednek, ezen képességet pedig ép a különböző tárgyakban való tájékozódás, egyikből a másikba való átpillantás, a kapcsolatoknak kellő feltüntetése által külön kell fejleszteni.

„Az oktatásnak ily egységes alakulását nagyban elősegítheti a tanszakoknak a tanárok közt való olyan fölosztása, hogy osztályonként a rokon tanulmányok lehetőleg egy kézben legyenek; azonban ezen külső intézkedés hatásának főtétele a tanszakok kölcsönös vonatkozásainak kellő megértése s a tanításban való célszerű szemeltartása. Olynemű eljárás, mely a tanár

egyéni hajlamait követve, bizonyos kedves tanulmányra fektetné a fősúlyt, s a többi annak alárendelve, csupán mellékes szerepre itélné, nem felelne meg az általános műveltség, a sokoldalú erkölcsi érdekelttség ama követelményének, melylyel korunk a tudományos előkészítő intézmények végeredményét mérni szokta. A tanulmányok mindenik ágának megvannak a maga sajátos követelményei, melyeknek tekintetbe vétele nélkül abban képzettségre, gyakorlottságra nem lehet szert tenni; kívánatos azért, hogy mindenik tanszak, a maga módja szerint, a benne uralkodó lelki működés irányában haladjon. A tanárok feladata inkább abban áll, hogy tanszakuk körét tisztán tartva, az egyéb tárgyakban nyert képességet, alkalmoszerűen, saját czeljaikra fölhasználni el nem ulasszák; továbbá a tananyag csoportosításával kell elérniök azt, hogy a különböző tanulmányokban, melyekre az oktatásnak oszlania kell, különösen pedig a rokontárgyak között oly kölcsönös egymásra vonatkozás legyen, melynek felvilágosító segítségét, maga a tanuló is érezheti és méltányolni tudja.

Vajon mit érez és mit méltányol, nem a tanuló, de a meglett s feladatára kellőképen előkészített tanár e szövegben? Kisértsük meg valami megállható értelem kibetűzését. „A köznevelés feladatával a gymnasialis fokon, főleg pedig az alsóbb osztályokban, a tanításnak tisztán a tudományszakok szerint megosztó módja meg nem fér, azért legszükségesebb az a felfogás, hogy a középiskola a tanulmányokat kapcsolatos összehangzó együtteségben alkalmazza.“ Ez látszik az idézett szövegnek, az egymásra torlódtott phrasisokból kivetköztetett, egyik állítása lenni. Tagadáson kezdi; jól van, tagadjon. Tagadja, tehát, annak a tanításnak helyességét, mely a gymnásium alsóbb osztályaiban a szakokat megosztani kívánja. Ugy-e ez érthető beszéd. Mit tagad tehát? Tagadhat kétöt. Először tagadhatja azt az ismert felfogást, mely a gymnasialis alsóbb osztályokban is szakrendszert akar megvalósítani, osztályrendszer helyett. E felfogás ismertebb, hogysen magyaráznom kellene, miben áll. Elég az, hogy a tanterv nem erről beszél. Másodsor tagadhatja annak az eljárásnak, mely már kevésbé ismert, helyességét, a mely a tudományt, például a magyar nyelvtant, a számtant, a történelmet és a többi, „tisztán tudományszak szerint megosztó módjában“ akarja tanítani a kis gymnasialistával. Azt mondja, hogy ez a megosztás „a köznevelés feladatával“ a „gymnasialis fokon“ „főleg az alsóbb osztályokban“ „meg nem fér.“ Azt kívánja tehát (kérem az olvasot, gondoljon mindig példákra, azokra a melyeket mondtam, vagy tetszése szerint bármi más példára,) hogy a középiskola az egyes tanulmányokat kapcsolatos összehangzó együtteségben alkalmazza.“ Hogy e „kapcsolatos összehangzó együtteség“ mi legyen? azzal lejebb bőven fogok foglalkozni.

Most legyen elég jellemzésére, miben teljesen a szerző inteniója szerint járok el, ha mondom, hogy „csoportosítani kívánja a tárgyakat.“ (Mindig kérem az olvasót tetszése szerinti gondoljon példákra.) Ugy áll e szerint, a tanterv- és utasításszerző fejében a dolog, hogy a köznevelés érdekében, a gymnasium alsó osztályaiban, a tantárgy csoportosítás, a tanszakok „különvált szálainak együtt tartása“ „az egyikből a másiktól való át-pillantás“ „a kapcsolatoknak kellő feltüntetése“ a legszükségesebb dolog. És ezt úgy véli keresztül vihetőnek, hogy osztályonként a rokon tanulmányok lehetőleg egy kézben legyenek, de . . . s itt kezdődik a második, az előbbivel ellenmondó követelés, „a tanár tanszaka körét tartsa tisztán“ „mert mindenik tanszagnak meg van a benne uralkodó lelki működés iránya“ s vigyázzon, hogy „kedves tanulmányért a többi alá ne rendelje.“

Már most, hogy milyen lesz az a „tananyag csoportosítás“, melyben a szálak tisztán is vannak tartva, de meg egybe is szöve, előre is sejtheti az olvasó. Amnyit mindenesetre lát, hogy szerzőéknél nem voltak tisztában a felől, a mit kívánni látszottak, valami újat, valami noch nie da gewesen-t akartak, melyért azonban a felelősséget tanácsos volt a tanári értekezletekre ruházni, a mint azt fentebb láttuk. Ime nem csak tétova, bizonytalanság, de a féligazságok rendszere ütött tanyát ez utasításokban, s e féligazságokhoz tökéletesen illik a meg nem emésztett fogalmak ez özőne, mely a fenti idézéséből, bokrétába szedve, így fest: „Szakszerű elszige tség.“ „Kapcsolatos összehangzó együtteség.“ „A nemes erkölcsű jellemesség fejlesztése,“ „A képzett tudatos értelem.“ „A tanszakban uralkogó lelki működés iránya;“ Vagy pedig a jelzők és határozók e tarkasága: „Legszükségesebb, főleg, tisztán, némely, a maga sajátos, tudatos, nagyban — azonban, kellő-czélszerű. stb.“ És ettől, a felelősséget magáról lerázó, félénk, tétovázó utasítástól várjuk, hogy kiinduláspontot képezzen a tanári értekezletek buzgó munkásságára!

(Folyt. köz.)

Bokor József.

*Az egészséges nevelés és a szellemi túlterhelés.**

A párisi Académie de medecine folytatta az egészséges nevelés és a szellemi túlterhelés kérdésében megkezdett, elvi fontosságu, tárgyalásait.

A jul. 19-ki ülésben Hardy, mint orvos és családapa emelte föl szavát. Beszédéből kiemeljük a következőket. Az akadémiában mindenki belátja és siratja állami oktatásunk és nevelésünk hibáit. Programja tul van terhelve; középisko-

* Lásd a M. Philos. Szemle ez évi 3-ik számát.